SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (5-jild)
2025

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V5I2Y2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY’ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O‘zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori, O‘zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o‘g‘li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo‘limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O‘ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg‘ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo‘raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G‘aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, “Tashkent International University of Education” xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo‘min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O‘roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko‘chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G‘aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat Gʻaybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), Oʻzbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Joʻrayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom oʻgʻli — yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqanddavlatuniversiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport boʻyicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot boʻlimi psixologik xizmat boshligʻi.

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Poʻlatovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Boʻtayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Roʻyxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari boʻyicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar roʻyxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyogʻoch koʻchasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bogʻlanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
5-jild, 2-son (Fevral, 2025). - 630 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna
SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV HUJJATLARINI SAQLASH VA TADQIQ QILISHDAGI XIZMATLARI 13-19

Matyakubov Xamdam Xamidjanovich
MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBOʻYI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR OʻRTASIDAGI OʻZARO TAʼSIR VA HAMKORLIK 20-24

Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin
TURKISTONDA JADIDLARNING TAʼLIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN 25-29

Хуррамова Саодат Хабибовна
ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА 30-37

Toʻychiyeva Dilnoza Ikrom qizi
ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI 38-44

Elboyeva Shaxnoza
AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR VA BU BORADA OʻZBEKISTON TAJRIBASI 45-50

Kanimkulov Olimjon, Xikmatova Oʻgʻiloy
TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BOʻLGAN TARIXI HAQIDA 51-54

Tojiev Alisher Sultannazirovich
MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI 55-60

Bekbayev Bekjon
XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN 61-67

Salayev Umrbek Kadambayevich
JANUBIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BAʼZI CHIZGILAR 68-71

Roʻziyeva Mashxura Abdimuminovna
LOʻLILAR IJTIMOIY HAYOTINING OʻZIGA XOS XUSUSIYATLARI 72-78

Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi
ICHKI SAVDO QOʻQON XONLIGI IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876) 79-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Kazakov Olim Sabirovich
XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH 85-89

Исламутдинова Дина Файзрахмановна
РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 90-98

Alikulov Mehmonali Salahiddin oʻgʻli
QISHLOQ XOʻJALIGIGA INVESTITSIYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XOʻJALIGIGA YOʻNALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI 99-106

Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor
OʻZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YOʻLLARI 107-113

Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod
CHOʻL-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YOʻLARI 114-121

Aliyarov Olim Abdugʻaparovich
MULKIY SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI 122-132

Komilov Bakhtiyorjon
UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA 133-144

Djumanov Saitmurod Alibekovich
MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH 145-150

Yariyev Sherzod Shukurjanovich
DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI 151-155

Matkarimov Feruz Bekturdiyevich
MINTAQADA TOʻQIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH 156-160

Xaydarova Durdona, Toʻxtayeva Moxinur
DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 161-166

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Yusubov Jaloliddin Kadamovich
ABU NASR FOROBIYNING MAʼNAVIY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI 167-175

Nosirxoʻjayeva Gulnora Abduqahhorovna
FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MAʼNAVIY YUKSALISH MUAMMOLARI 176-179

Xoliqov Yunus Ortiqovich
BAGʻRIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI 180-184

Berdaliyeva Sevara
ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB “KUTADGU BILIG” 185-191

Parpiyev Muhammadjon Tolibovich
SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQISHINING IJTIMOIY-FALSAFIY OMILLARI 192-197

Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi
IBN ARABIY “VAHDATUL VUJUD” TAʼLIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI 198-202

Ulug‘murodov Elyor Saydulloevich
ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI 203-206

Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich
AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI 207-213

Xasanov Boburjon Xakimovich
EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI 214-219

Shokirov Mubin Rustamovich
MILLIY O‘ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT 220-225

Ismoilov Maxammadixon
HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI 226-230

Shokirov Murod Rustamovich
YANGI O‘ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI 231-234

Hamroyev Saidjon Sanoyevich
YANGI O‘ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOIY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA’MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O‘RNI 235-239

Sharopov O‘lmasbek Shuhrat o‘g‘li
ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI) 240-243

Ulug‘ov Jasur Nasirdinovich
INSON KAMOLOTI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA’SIRI 244-249

Qodiraliyev Abror Tojimurot o‘g‘li
BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA 250-253

Ibragimov Kudrat
XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI 254-260

Oripov Axmadjon Muxammadjonovich
VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOIY-FALSAFIY TALQINI 261-267

Ibragimova Zulayxo Karimbayevna
RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI 268-274

Abdullayev A’zam Abdiyevich
YOSHLARDA IJTIMOIY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI 275-281

Ochilov Azimjon Tuxtamishovich
IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI 282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Raxmanova Sarvinoz Alisherovna
SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA OʻZBEK TILLARI MISOLIDA) 286-289

Kaxarova Iroda Sidikovna
MODAL SOʻZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH 290-296

Babadjanova Nazokat Davronbekovna
“YUSUF VA ZULAYHO” DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI 297-302

Sayidova Shakhrizoda Nasrulloyevna
RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK “ULUGʻ SALTANAT” 303-308

Hatamova Kamola Toshmurod qizi
TIJORAT HUJJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA 309-316

Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna
TERMINOLOGIYANING OʻZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN OʻRGANILISHI 317-321

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI 322-326

Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich
PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES 327-331

Xoshimova Oydina Shuxrat qizi
OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING OʻRNI VA RANGLAR IFODASI 332-338

Babayeva Iroda
THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING 339-342

Fozilov Odil Yuldashevich
USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE........ 343-346

Raxmonova Dildora Mirzakarimovna
JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING “BAXTSIZ KUYOV” DRAMASI MISOLIDA) 347-351

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna
TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI 352-357

Xamidova Sayyora Nurmatovna
KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING OʻZIGA XOS XUSUSIYATLARI 358-363

Mengboyev Azizbek Alijon oʻgʻli
INGLIZ VA OʻZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOGʻISHTIRMA TADQIQI 364-368

Hayitova Shohida Erkin qizi
INGLIZ VA OʻZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOGʻISHTIRMA TAHLILI 369-373

Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi
SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI 374-378

Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich
MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O‘RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O‘ZIGA XOSLIGI 379-385

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Мухитдинова Фирюза
КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА 386-393

Uzakova Go‘zal Sharipovna
HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI 394-403

Tulaganova Gulchexra, Nurilloyev Shavkat
INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH 404-414

Yakubova Iroda Bahramovna
MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI 415-419

Obidov Tolibjon Avezxanovich
JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O‘ZARO HAMKORLIK MASALALARI 420-425

Tuxtashev Sherzod Azimovich
JINOYAT ISHINI TO‘XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI 426-430

Maxamatov Maxmud Maxamataminovich
INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI 431-436

Rahmatov Elyor Jumaboyevich
BOJXONA MA’MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA ISHTIROKI 437-441

Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna
IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIJ TAJRIBASI 442-447

Shermatov Nuriddin
RAQAMLI ERADA SUN’IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEXNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA 448-455

Juraeva Asal
EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS 456-461

Собиров Саидбек Махмудович
ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ 462-467

Nurbayev Muzaffar Erkinovich
DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH 468-478

Qudratillayev Jaxongir Zokirjon oʻgʻli
INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI 479-485

Xabibullayev Azizillo Lutfullo oʻgʻli
SUN’IY INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI OʻRTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR 486-491

Toʻxtayev Oʻktamjon Zarifjon oʻgʻli
MURAKKAB ASHYOLARNING OʻZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI 492-500

Yusupov Oʻktamboy
KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI 501-509

Murodxonov Muhammadnur
XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING OʻRNI 510-518

Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса
МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ 519-523

Qudratillayev Xazratali Zokirjon oʻgʻli
JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI 524-530

Umarov Abbosjon Asliddin oʻgʻli
SUGʻURTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI 531-536

Хайдарова Хилола Анваровна
ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ 537-542

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Ibraximov Sanjar Urunbayevich
AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI OʻRTASIDAGI OʻZARO BOGʻLIQLIGI 543-547

Karimov Akramjon Zaynobidinovich
RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA’LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI 548-554

Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich
7-9 YOSHLI OʻQUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI OʻYINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH 555-561

Karimov Qayum Mamashayevich
KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI OʻQITISHDA TARMOQ TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH 562-569

Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI 570-576

Qodirov Azamat Muxriddinovich
IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA 577-582

Тлеумуратова Абадан Бекбановна
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ 583-585

Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich
TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR 586-592

Mamaziyayev Oblaberdi
OLIY TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI 593-598

Isoqov Murod Madaminjonovich
YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOIY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY MODELLARI 599-605

Nasriddinova Hulkar Komiljonovna
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI 606-610

Allayeva Hafiza Rustam qizi
BOSHLANG'ICH SINFDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI 611-614

Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna
AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI 615-621

Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li
BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI 622-625

Elova Sitora Axmatkulovna
QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI 626-629

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 5 | Issue 2 | 2025
ISSN Online: 2181-1342

Received: 25 January 2025
Accepted: 1 February 2025
Published: 10 Feburary 2025

Article / Original Paper

ON THE IMPORTANCE OF TEXT READING SKILLS AND COMMUNICATIVE READING EXERCISES IN THE DEVELOPMENT OF ENGLISH COMMUNICATIVE COMPETENCE OF HIGHER GRADE PUPILS IN THE CASE OF SPECIALIZED SCHOOLS

Kodirov Azamat Mukhriddinovich
Phd researcher at Namangan state institute of
foreign languages named after Ibrat
E-mail: azamatqodirov1309@gmail.com

Abstract. In this article the author expresses views on the specific features of developing the communicative competence of higher grade pupils of specialized schools through reading texts in English and doing communicative exercises based on text reading.

Keywords: English reading competence, communicative competence, discourse competence, strategic competence, reading competence, pragmatic competence, socio-cultural competence.

IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINF O‘QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O‘QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO‘NALGAN O‘QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA

Qodirov Azamat Muxriddinovich,
Is’hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat
chet tillari instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada ixtisoslashtirilgan maktablar yuqori sinf o‘quvchilari kommunikativ kompetensiyasini ingliz tilida matnlar o‘qish va matn o‘qish asosida kommunikativ yo‘nalgan mashqlar bajarish orqali rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida muallif fikrlari ifodalanadi.

Kalit so‘zlar: ingliz tilida o‘qish malakasi, kommunikativ kompetensiya, diskurs kompetensiyasi, strategik kompetensiya, o‘qish kompetensiyasi, pragmatik kompetensiya, ijtimoiy-madaniy kompetensiya.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N91

Kommunikativ yondashuvning bosh maqsadi sifatida kommunikativ kompetent, ya’ni muloqot o‘rnatish va yuritishga layoqatli shaxsni tarbiyalash ko‘zda tutiladi. Amaldagi davlat ta’lim standartlariga muvofiq o‘quvchilarning o‘rganilayotgan chet tilida kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish asosiy maqsad etib belgilangan[1]. O‘zbek olimasi L. Ahmedova kommunikativ kompetensiyani “Muloqot ishtirokchisining o‘zi tomonidan qo‘yilgan aniq motiv va maqsadlar bilan asoslangan turli xil harakatlarni amalga oshirishga imkon beradigan bilim, ko‘nikma va shaxsiy fazilatlar yig‘indisi” deya ta’riflagan [2].

Biz ixtisoslashtirilgan maktablar o‘quvchilari uchun ingliz tili kommunikativ kompetensiyasini til bo‘yicha egallangan bilim, ko‘nikma va malakalarni muloqot jarayonida

oʻzgalar fikrini tushunish, oʻz fikrini ifodalash, chet tilida uzatilgan axborotni qabul qilish va unga nisbatan oʻzining ogʻzaki yoki yozma munosabatini bildira olish layoqati sifatida taʼriflashni lozim topdik.

Kommunikativ yondashuvga koʻra barcha nutq faoliyati turlarini oʻzaro integratsiyalashgan holda oʻqitish tavsiya etiladi. Biz ushbu ishimizni umumiy oʻrta taʼlimning chet tili boʻyicha yakuniy amaliy maqsadi, boshqa nutq faoliyati turlarini rivojlantirishning asosiy vositasi boʻlmish oʻqish jarayonini ixtisoslashtirilgan maktablarda tashkil etishning nazariy asoslariga bagʻishladik. Oʻqishga nisbatan kommunikativ yondashuv – oʻqish jarayonini faqat matn mazmunini oʻqib tushunish emas, balki uni tahlil qilish, oʻqilgan matnni tanqidiy baholash va matn mazmuni asosida oʻquvchilarning oʻzaro fikr almashishi orqali tashkil etishni koʻzda tutadi. Bunda har bir mashq individual, juftlikda va guruhda ishlash, oʻqilgan matnni kichik guruhlarda muhokama qilish, matndagi koʻtarilgan fikrlarni tahlil qilish kabi bosqichlarni oʻz ichiga oladi.

Quyidagi jadval orqali biz oʻzimizning kommunikativ kompetensiya xususida qarashlarimizni ifodalashga harakat qilamiz. Ushbu jadvalni Ispaniyalik metodist olimlar Ester Uso Xuan va Alisia Martines Florlarning fikrlaridan ilhomlangan holda tayyorlandi. [3] Matn oʻqib tushunish malakasini mazkur oʻqishga asoslangan kommunikativ modelning markaziy komponenti sifatida tasvirladik va bu orqali uning kommunikativ kompetensiya modelidagi muhim ahamiyatini tushuntirishga harakat qildik.

Mazkur yondashuvning maqsadi oʻquvchilarning oʻqish koʻnikmasini nafaqat rivojlantirish va mustahkamlash, balki uni boshqa koʻnikmalar bilan integratsiya qilish orqali tilni muloqot yuritish vositasi sifatida oʻzlashtirishga yordam berishdadir. Shu bilan birga, bu yondashuv oʻquvchilarni matndan olgan bilimlarini bilimlarini amalda qoʻllashga va turli ijtimoiy vaziyatlarda kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishga undaydi.

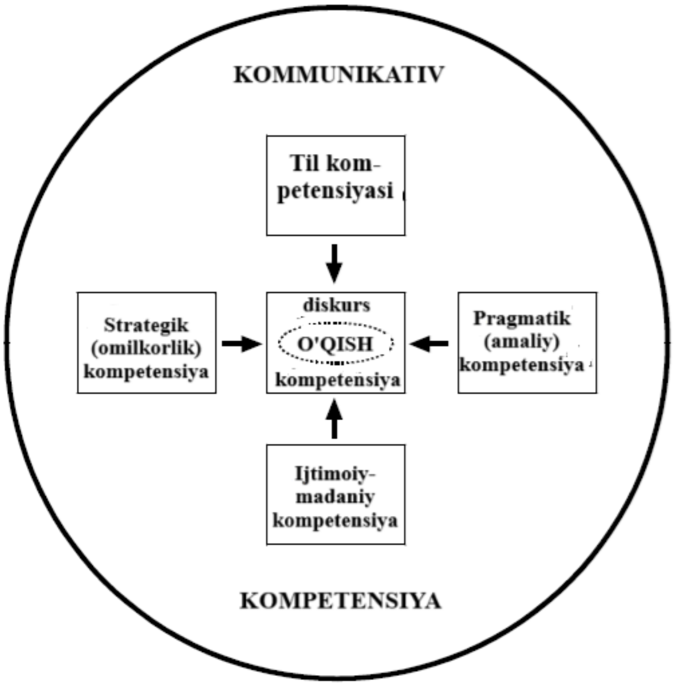

Kommunikativ kompetensiyaning taklif etilayotgan modelida o'qish malakasining egallagan o'rni

Diskurs kompetensiyasi – bu matnni tushunish uchun uning diskurs xususiyatlari, yaʼni matnda gaplarning oʻzaro mantiqiy bogʻlanishi, izchillik (coherence / cohesion) va muloqot

maqsadiga mos ravishda tashkil etilgan tuzilishi haqida bilimga ega boʻlishdir. Bu kompetensiya oʻquvchining yozma nutqni tahlil qilish va tushunishida muhim ahamiyatga egadir. Diskurs kompetensiyasining mohiyati quyidagilarda namoyon boʻladi:

1. Matnning diskurs xususiyatlarini bilish:

A) Cohesion (oʻzaro bogʻlanish): Matn ichidagi gʻoyalar va jumlalar oʻrtasidagi shakliy (grammatik) bogʻlanishlarni tushunish. Misol uchun, bogʻlovchilar (and, but, however) yoki referentlar (he, she, it) orqali hosil boʻladigan gaplar va soʻzlararo uzviylik. Matndagi anaforik va kataforik ishoralar va aloqadorlikni tushunish. (Simon was angry. He slammed the door. Even though she sits at the front seat, the teacher still doesn't know Malika's name.)

B) Coherence (izchillik): Matndagi qismlar va paragraflarning chuqur va teran, ma'no jihatidan mantiqiy, uzviy bogʻliqligi, ya'ni matnning umumiy mazmun ostida birlashishini anglay olish.

2. Shakliy sxemalarni tushunish: Matn turlari (masalan, ilmiy maqola, xat, hikoya) qanday tashkil topganini bilish, ularning tuzilishini va oʻziga xos xususiyatlarini tushunish. Masalan, ilmiy maqola kirish, metodologiya, natijalar va xulosa kabi boʻlimlardan iborat boʻlishi mumkin.

3. Matn konteksti va maqsadni tushunish: Matnning kommunikativ maqsadi va uni yozilish konteksti (madaniy, ijtimoiy yoki mavzuviy kontekst)ni tushunish. Bu matnning nima uchun yozilganligini va qanday ma'noni yetkazmoqchi ekanligini anglashga yordam beradi.

Diskurs kompetensiyasining ahamiyatini quyidagilar orqali izohlaymiz:

A) Matnni oʻzicha talqin qilish qobiliyati: Oʻquvchi matnning diskurs xususiyatlarini tahlil qilib, uni toʻliq tushunishga qodir boʻladi.

B) Kommunikativ maqsadni anglash: Har bir matnning yozilish maqsadi bor, albatta. (masalan, axborot berish, qiziqtirish, muhokama qilish). Diskurs kompetensiyasi oʻquvchiga ushbu maqsadni anglashga yordam beradi.

D) Boshqa kompetensiyalarni faollashtirish: Diskurs kompetensiyasi faqatgina oʻzigagina xos koʻnikmalarni emas, balki boshqa tarkibiy qismlar (til (lingvistik), pragmatik (amaliy), strategik (omilkorlik) va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalar)ni ham faollashtiradi.

Diskurs kompetensiyasi oʻquvchining matnni oʻqib tushunishida asosiy oʻrinni egallaydi. Oʻquv jarayonida ushbu kompetensiyani rivojlantirish orqali oʻquvchilar oʻzlarini turli matnlarni tushunish va ulardan foydalanishga tayyorlaydi, bu esa ularning umumiy kommunikativ koʻnikmalarini mustahkamlaydi. Quyida diskurs kompetensiyasining tarkibiy qismlari boʻlmish lingvistik, pragmatik, strategik va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarning oʻqish malakalarini rivojlantirishdagi ahamiyatini aniqlashtirish maqsadida qisqacha tahlil qilib chiqsak maqsadga muvofiq boʻladi deb oʻylaymiz. Lingvistik kompetensiya – bu oʻquvchining tilda mavjud boʻlgan muhim grammatik qoidalar, soʻz boyligi va til mexanizmlari (masalan, alifbo, imlo va punktuatsiya) boʻyicha bilim va koʻnikmalarini oʻz ichiga oladi. Ushbu kompetensiya oʻqish jarayonining ayniqsa ilk bosqichlari uchun muhim ahamiyatga ega boʻlib, yozma matnning mazmunini toʻgʻri tushunish va tahlil qilish uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlaydi.

Lingvistik kompetensiyaning asosiy jihatlari quyidagilarda koʻrinadi:

1.Tilning tarkibiy elementlarini bilish: a) Grammatika-ingliz tili grammatik qoidalarini, jumla tuzilmalari va gapda soʻzlarni bogʻlash usullarini bilish. b) Leksika: Keng qamrovli soʻz boyligini egallash va soʻzlarning ma'nolarini toʻgʻri tushunish.

2. Til mexanizmlarini- alifbo va punktuatsiyani oʻzlashtirish:

a) Alifbo: Harflarni tanib olish va ularni birlashtirib oʻqish, harf-tovush munosabatlarini anglab yetish; b) Punktuatsiya: Yozma matnlardagi tinish belgilarini toʻgʻri tushunish va ulardan oʻqishda foydalanish.

3. Soʻzlarni avtomatik tanib olish qobiliyati: Soʻz tanish avtomatizmi, yaʼni matndagi soʻzlarni tez va oson tanib olish qobiliyati oʻqishning ravonligini oshiradi. Uilyam Grabe tadqiqotlari natijalariga koʻra, avtomatik soʻz tanish oʻqishda ravonlikni taʼminlashda muhim omil hisoblanadi. [3]

Lingvistik kompetensiya matnni tahlil qilishda diskurs kompetensiyasi bilan chambarchas bogʻliqdir. Misol uchun, oʻquvchida lingvistik layoqat yetarli boʻlmasa, oʻquvchi matndagi koheziya (bogʻlovchi unsurlar)ni anglay olmaydi, bu esa matnning umumiy mazmunini tushunishga toʻsqinlik qiladi va lingvistik kompetensiyadagi kamchiliklar yozma matnlarni notoʻgʻri talqin qilishga ham olib kelishi mumkin. [4]

Soʻz boyligi va oʻqib tushunish oʻrtasidagi bogʻliqlik: Metodist olim Neil Andersonning tadqiqotlari shuni koʻrsatadiki, keng qamrovli soʻz boyligiga ega boʻlish matnni umumiy tushunishda muhim rol oʻynaydi [5].

Soʻz boyligini oshirish oʻquvchiga matnning mazmunini toʻgʻri tushunish imkonini beradi.

Avtomatizmni rivojlantirish: boshqa bir olim Meri Fildning taʼkidlashicha, soʻz tanish avtomatizmini rivojlantirish uchun matn tili oʻquvchining til darajasiga mos kelishi kerak. Bu matnni yanada samarali va ravon oʻqish imkonini beradi[6].

Lingvistik kompetensiya oʻqish koʻnikmasini rivojlantirishda asosiy rollardan birini bajaradi. Bu kompetensiya oʻquvchiga grammatika, leksika va til mexanizmlari boʻyicha bilimlarni qoʻllab, yozma matnni dekodlash va ongida aks ettirishga imkon beradi. Bundan tashqari, bu qobiliyat matnning izchil va mantiqiy mazmunini anglash uchun zarur boʻlgan boshqa kompetensiyalarni (masalan, diskurs va pragmatik kompetensiyalarni) egallanishida poydevor boʻlib xizmat qiladi. Oʻquv jarayonida lingvistik kompetensiyani rivojlantirish, ayniqsa soʻz boyligini oshirish va avtomatizatsiyaga erishish, oʻquvchining umumiy kommunikativ qobiliyatini mustahkamlashga xizmat qilishi bilan ham yanada ahamiyati ortadi.

Pragmatik kompetensiya – bu muloqot jarayonida gapning ichki maʼnosi, koʻzda tutilgan tub maʼnosi (illocutionary force)ni anglash qobiliyatini oʻz ichiga oladi. Bu kompetensiya muloqot ishtirokchilari oʻrtasidagi vaziyat va suhbatdoshlarning oʻzaro munosabatlariga bogʻliq boʻlgan oʻzgaruvchilarni (variables) va odob-axloq meʼyorlarini tushunishni talab qiladi. Soʻzlashuv jarayonida pragmatik kompetensiya muhim ahamiyatga ega, chunki bu nutqiy-kontekstual omillar (masalan, gap qaysi vaziyatda aytilgani va kimga qaratilgani) bevosita koʻrinib turadi. Ushbu omillar muloqotning maʼnosini tushunishda asosiy oʻrin tutadi. Pragmatik kompetensiya – matnda berilgan til unsurlarini ularning muayyan kontekstdagi maʼnosi va funksiyasini toʻgʻri tushunish, ijtimoiy va madaniy qoidalar asosida interpretatsiya qilish qobiliyatidir. Bu kompetensiya oʻquvchiga matnning amaliy va kontekstual maʼnosini anglashga yordam beradi.

Pragmatik kompetensiyaning xususiyatlari:

Kontekstga asoslanganlik: Pragmatik kompetensiya oʻquvchining matn ichidagi til birliklarining maʼnosini ularning ijtimoiy yoki madaniy vaziyatga mos ravishda tushunishini

ta’minlaydi. Masalan, “It’s raining cats and dogs” iborasini “kuchli yomg‘ir yog‘moqda” deb talqin qilish.

Madaniy va ijtimoiy bilimlarga bog‘liqligi: O‘quvchi matnning ijtimoiy, madaniy va kontekstual ma’nosini tushunish uchun oldindan o‘rganilgan fon bilimlarini qo‘llaydi.

Matn mazmunini tahlil qilish: Matnning yashirin ma’nolari, yumor yoki kinoyalarni anglashga yordam beradi.

Ba’zan matnni o‘qib tushunish jarayonida ijtimoiy kontekstga oid, yozuvchining kommunikativ maqsadiga oid omillar bevosita ko‘rinmasligi mumkin, shu sababli o‘quvchilar matnni yozuvchi muallif maqsadini tushunish uchun quyidagi vositalarga tayanishadi:

1.Tipografik vositalar- katta harflar (capitalization), qiya yozuv (italic), qoraytirilgan yozuv (bold), tagiga chizilgan so‘zlar (underlining), tinish belgilari, matnning joylashuvi yoki tartibi (layout) orqali;

2. Sintaktik vositalar- matnda haqiqiy nutqiy muloqotga taqlid qiluvchi, tayyor murakkab jumlalar (Namunalar: What my mother *did* yesterday was take me to the hospital. It is tomorrow that I am meeting the customer. Focus on education and health is what the government should do.)

3. Leksik vositalar: fe’l tanlovi (masalan, “command”-buyurmoq, “request”-so‘ramoq kabi so‘zlar), ravish tanlovi (masalan, “sharply”-“keskin” yoki “soothingly”-“taskin beruvchi” kabi). Bu vositalar matndagi yozuvchining ohangini va hissiy kayfiyatini tushunishga yordam beradi. [7] Yozuvchi o‘z niyatini (ma’no yukini) o‘quvchiga yetkazishda grafik, sintaktik va leksik vositalardan foydalanadi. Ushbu belgilarni bilish va anglash o‘quvchiga yozuvchining niyatini tushunish uchun zaruriy inferensiyalar (xulosa chiqarish) qilish imkonini beradi. Matnning tub mazmunini anglashga yordam beruvchi yuqoridagi turdagi ishora-kalitlar haqidagi bilimlarga egalik o‘quvchilar matnni o‘qiganlarida uning mazmunini yaxshiroq tushunishlarini osonlashtiradi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiya –o‘quvchilarning yozma matnlarni ularning ijtimoiy-madaniy kontekstida to‘g‘ri talqin qila olish qobiliyatini anglatadi. Bu kompetensiya quyidagi madaniy omillarni tushunishni o‘z ichiga oladi:

Tili o‘rganilayotgan mamlakatlar xalqlarining ijtimoiy-madaniy tarixi va madaniyati haqidagi bilimlar; dialektlar va til lahjalari bo‘yicha bilim (ingliz tilining turli variantlari kabilar); madaniyatlararo qadriyatlardagi farqlardan xabardorlik (cross-cultural awareness) O‘quvchilar matnning mazmuni bilan bog‘liq madaniy omillarni tushunish bo‘yicha orttirilgan bilimlari vositasida o‘quvchilar matn mazmunini kontekstda to‘g‘ri anglab, uning ma’nosini to‘liq tushunishlari mumkin. Madaniyatga doir bilimlar o‘quvchilarning matn mazmunini noto‘g‘ri tushunishlaridan yoki madaniy nomuvofiqliklar sababidan yuzaga keladigan xatolardan saqlanishlariga yordam beradi. Eddi Uilliams ijtimoiy-madaniy kompetensiyaning ahamiyatiga alohida urg‘u beradi. U shuni ta’kidlaydiki, chet tilida o‘qish malakalarining o‘rgatilishi va rivojlantirilishi ijtimoiy kontekstdan ajratilmasligi kerak. Bu degani, matn faqat grammatika yoki leksika jihatidan emas, balki u yaratilgan madaniy muhitni hisobga olgan holda o‘qitilishi kerak.

Strategik kompetensiya – o‘quvchining o‘qish jarayonini boshqarish va matnda ifodalangan ma’noni tushunish uchun zaruriy va qulay o‘qish strategiyalaridan foydalanish qobiliyatidir. Bu o‘quvchining matnni tushunish va muammolarni hal qilish uchun samarali o‘qish faoliyatini tashkil qilish layoqatini ifodalaydi. Uning xususiyatlari quyidagilarda

namoyon boʻladi: Muammoni hal qilishga qaratilganlik- strategik kompetensiya oʻquvchining qiyinchiliklarni yengish va matnni tushunish uchun qandaydir lozim yoʻlni topishini anglatadi.Masalan, notanish soʻzning ma'nosini kontekstdan kelib chiqib aniqlash; Faol boshqaruv- oʻquvchi oʻqish jarayonini oʻz maqsadlariga qarab moslashtiradi (tezkor koʻzdan kechirish, chuqur tahlil qilish, asosiy fikrni ajratish va hokazo); Oldindan belgilangan maqsad- Oʻquvchi oʻqishdan oldin oʻzining nimani tushunishi yoki oʻrganishi kerakligini belgilaydi; Mavjud bilimlarni faollashtirish-oʻquvchidagi hayotiy tajriba, oldindan mavjud boʻlgan bilimlar (fon bilimlari)va yangi oʻqilayotgan ma'lumotlarni bogʻlay olish. Oʻqish jarayonida strategiyalarni toʻgʻri qoʻllash matnni tushunishga va yangi bilimlarni oʻzlashtirishga yoʻnaltiradi, oʻqish jarayonini interaktivligini oshiradi va oʻqishdagi yuzaga kelgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. Matnni samarali tahlil qilish va topshiriqqa binoan izlangan mazmunni anglashni ta'minlaydi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Oʻzbekiston Respublikasi uzluksiz ta'lim tizimining davlat ta'lim standartlari.-Xalq ta'limi-№4, 2013-yil. 6, 4-32-betlar
2. Ахмедова Л. "Общеевропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка" в образовательном процессе РеспубликиУзбекистан.https://journal.fledu.uz/wpcontent/uploads/sites/3/2019/04/Laylo-Axmedova.pdf
3. Current Trends in the Development and Teaching of the Four Language Skills *edited by* Esther Uso´-Juan Alicia Martı´nez-Flor. Mouton de Gruyter: Berlin.2006, 16-516 bb
4. Celce-Murcia M., and E. Olshtain. Discourse and context in language teaching. Cambridge: Cambridge University Press. 2000
5. Anderson N. Exploring second language reading. Issues and strategies. Boston:Heinle and Heinle.1999
6. Field M.L.. Finding a path to fluent academic and workplace reading. In Current trends in the development and teaching of the four language skills. Esther Usó-Juan, and Alicia Martínez-Flor (eds.) Berlin:Mouton de Gruyter.2006
7. Kern, Richard. Literacy and language teaching. Oxford: Oxford University Press.71-73 bb.2000

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyogʻoch koʻchasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bogʻlanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).